

ISSN 1999-4214 (print)

ISSN 2957-5095 (online)

ЕУРАЗИЯ ГУМАНИТАРЛЫҚ ИНСТИТУТЫНЫҢ

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

ЕВРАЗИЙСКОГО
ГУМАНИТАРНОГО
ИНСТИТУТА

BULLETIN

OF THE EURASIAN
HUMANITIES
INSTITUTE

№4/2024

Жылына 4 рет шығады
2001 ж. шыға бастаған

Выходит 4 раза в год
Начал издаваться с 2001 г.

Published 4 times a year
Began to be published in 2001

Астана, 2024

Бас редактор **Дауренбекова Л.Н.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
филология ғылымдарының кандидаты
Жауапты редактор **Алимбаев А.Е.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
философия докторы (PhD)

Редакция алқасы

Аймұхамбет Ж.Ә.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Ақтаева К.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Мицкевич атындағы Польша университеті, Познань, Польша.
Әбсадық А.А.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Бредихин С.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Солтүстік Кавказ федералды университеті, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	филология ғылымдарының кандидаты, доцент Ә. Бөкейхан атындағы университеті, Семей, Қазақстан
Ермекова Т.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
Есиркепова К.Қ.	филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Жүсіпов Н.Қ.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан
Курбанова М.М.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Алишер Навои атындағы Ташкент мемлекеттік өзбек тілі мен әдебиеті университеті, Ташкент, Өзбекстан
Қамзабекұлы Д.	ҚР ҰҒА академигі, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Құрысжан Л.Ә.	филология ғылымдарының кандидаты, профессор, Ханкук шетелтану университеті, Сеул, Оңтүстік Корея
Онер М.	философия докторы (PhD), профессор, Эгей университеті, Измир, Туркия
Пименова М.В.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Шет ел тілдері институты, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазан федералды университеті, Қазан, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	философия докторы (PhD), профессор, Токат Газиосманпаша университеті, Токат, Туркия

Редакцияның мекенжайы: 010009, Астана қ., Жұмабаев даңғ., 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Еуразия гуманитарлық институтының Хабаршысы.
Меншіктенуші: «А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты»
Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде қайта есепке қойылды. Тіркеу № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Басуға 24.12.2024 ж. қол қойылды. Пішімі 60*84 1\8. Қағаз офсеттік Көлемі. БТ.
Таралымы 200 дана. Бағасы келісім бойынша. Тапсырыс № 89
«Ақтаев У.Е.» баспасында басылып шықты

Главный редактор **Дауренбекова Л.Н.**
Кандидат филологических наук, доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова

Ответственный редактор **Алимбаев А.Е.**
Доктор философии (PhD), доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова

Редакционная коллегия

Аймухамбет Ж.А.	доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Актаева К.	доктор филологических наук, профессор, университет имени Адама Мицкевича, Познань, Польша.
Абсадық А.А.	доктор филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А.Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Бредихин С.Н.	доктор филологических наук, профессор, Северо-Кавказский федеральный университет, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	кандидат филологических наук, доцент университет имени А. Бокейхана, Семей, Казахстан
Ермекова Т.Н.	доктор филологических наук, профессор, Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан
Есиркепова К.К.	кандидат филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А. Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Жусипов Н.К.	доктор филологических наук, профессор, Торайгыров университет, Павлодар, Казахстан
Курбанова М.М.	доктор филологических наук, профессор, Ташкентский государственный университет узбекского языка и литературы им. Алишера Навои, Ташкент, Узбекистан
Камзабекулы Д.	академик НАН РК, доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Курсыжан Л.А.	кандидат филологических наук, профессор, Университет иностранных языков Ханкук, Сеул, Южная Корея
Онер М.	доктор философии (PhD), профессор, Эгейский университет, Измир, Турция
Пименова М.В.	доктор филологических наук, профессор, Институт иностранных языков, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	доктор филологических наук, профессор, Казанский федеральный университет, Казань, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Токат Газиосманпаша, Токат, Турция

Адрес редакции: 010009, г. Астана., пр. Жумабаева, 4

Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Вестник Евразийского гуманитарного института.

Собственник: «Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова».

Министерством информации и общественного развития Республики Казахстан Комитет информации постановлено на переучет № KZ92VPY00046970 17.03.2022

Подписано в печать 24.12.2024 ж. Формат 60*84 1\8. Бум. Типогр.

Тираж 200. Цена согласовано. Заказ № 89

Напечатано в издательстве «У.Е. Актаева»

Chief Editor **Daurenbekova L.N.**

Candidate of Philological Science, Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute

Editor-in-Chief **Alimbayev A.E.**

Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute

Editorial Board

- Aimuhambet Zh.A.** Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
- Aktayeva K.** Doctor of Philological Sciences, Professor, Poznan Adam Mitskevich University, Poznan, Poland
- Absadyk A.A.** Doctor of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
- Bredikhin S.N.** Doctor of Philological Sciences, Professor, North-Caucasus Federal University, Stavropol, RF
- Гайнуллина Ф.А.** Candidate of Philological Sciences, Associate Professor Alikhan Bokeikhan University, Semey, Kazakhstan
- Yermekova T.N.** Doctor of Philological Sciences, Professor, Kaz. National Women's Pedagogical University. Almaty, Kazakhstan
- Yesirkerova K.K.** Candidate of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
- Zhusipov N.K.** Doctor of Philological Sciences, Professor, Toraighyrov University, Pavlodar, Kazakhstan
- Kurbanova M.M.** Doctor of Philological Sciences, Professor, Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoyi, Tashkent, Uzbekistan
- Kamzabekuly D.** Academician of NAS RK, Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
- Kuryshzhan L.A.** Candidate of Philological Sciences, Professor, Hankuk University of Foreign Studies Seoul Korea
- Oner M.** Doctor of Philological (PhD), Professor, Aegean University, Izmir, Turkey
- Pimenova M.V.** Doctor of Philological Sciences, Professor, Foreign Languages Institute, St-Petersburg, RF
- Seifullina F.S.** Doctor of Philological Sciences, Professor, Kazan Federal University, Kazan, Tatarstan, RF
- Senmez O.F.** (PhD), Professor, Tokat Gaziosmanpasa University, Tokat, Turkey

Editorial address: 010009, Astana., 4, Prospect Zhumabayev

Tel/Fax: (7172) 561 933: e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Bulletin of the Eurasian Humanities Institute.

Owner: «A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute».

The Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan Information Committee decided to re-register No. KZ92VPY00046970 17.03.2022

Signed for printing 24.12.2024 Format 60 * 84 1 \ 8. Paper. Printing house

Circulation 200. Price agreed. Order No. 89

Printed in the publishing house of «U.E. Aktaev»

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENTS

ТІЛ БІЛІМІ / ЯЗЫКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS

АКИЖАНОВА Д.М., ОМАРОВА А.С., ЧЕШМЕДИЕВА-СТОЙЧЕВА Д.С.	Вопросы межъязыковой передачи топонимов Республики Казахстан	7
АҚЖІПТОВА А.О., САЛҚЫНБАЙ А.Б., СӘРСЕНБАЙ Ж.А.	Абай өлеңдеріндегі окказионалды субстантиваттар	18
АУБАКИРОВА А.Е., ҚҰРМАНБАЙҰЛЫ Ш., ЖУАНЫШПАЕВА С.Ж.	Новые термины на казахском языке: история и опыт	32
ӘЛІСЖАН С.Қ.	Термин қалыптастырудың өзекті мәселелері	44
БЕКЕНОВА Г.Ш.	Тұрақты тіркестердегі «төрт түлік мал» концептісі	53
ДАВЛЕТОВА С.Е., БИЖКЕНОВА А.Е.	Вернакулярлық контенттерді жер атауларында қолдану және оның тілдік-танымдық ерекшеліктері	61
ДОЛДИНОВ С.А. ЖУСУПОВА Г.М. ВЕРБА Е.А.	Аргументация и убедительная речь в политике Казахстана	76
ЖАКУПОВ Ж.А., ТҮЙЛЕБАЕВА Қ.Б.	Сөз семасиологиясындағы синергетика	88
ИБРАЕВА М.Б.	Постсубмәдениет өкілдерінің тілдік бейнесі	98
ISKAKOVA G.ZH., RYSPAYEVAD S.	Language and emotions: emotional lexicon in a literary text (based on the works of A. Kekilbayev, Ch. Aitmatov)	107
ИСПАНДИЯРОВА А.Т.	Қазақ халық лирикасындағы когнитивті метафораның семантикалық сипаты	121
SAGIDOLDA G., RAINBEKOVA G.S.	On lexicography of antonyms in the kazakh language	130
ТҮРҒАНБАЕВА Қ.М., САРЕКЕНОВА Қ.Қ.	Қазақ-түрік тілдеріндегі баланың дүниеге келуіне қатысты фразеологизмдердің этнографиялық сипаты	138
УРАЗАЕВА Қ.Б., ЖАРҚЫНБЕКОВА Ш.Қ., ЕРІК Г.	Языковая личность бия и эффективная коммуникация	147

ӘДЕБИЕТТАНУ / ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ / LITERATURE STUDIES

АБДРАСИЛ Н.С., ЖАПАРОВА А.Ж.	Мұхтар Әуезовтің «Көксерек» повесіндегі метафораларды салыстырмалы талдау (түпнұсқа және аударма нұсқалары негізінде)	158
АЙМҰХАМБЕТ Ж.Ә., ДАУЫЛБАЙ М.	Әбіш Кекілбайдың «Ханша-дария» хикаясындағы Гүрбелжін бейнесі	171
АСАН Н.Б., ХАЛИКОВА Н.С.	Әлішер Рахаттың «Параллель» романының қазіргі қазақ прозасының дамуындағы орны	179
БАЙТУРИНА У.К.	Русский социализм Н.Г. Чернышевского и русская идея Ф.М. Достоевского	189

КӘРІМХАН З.Т., ӘУБӘКІРОВА Қ.Ә., ТОҚТАРБАЙ Е.Н. МАНСУРОВА Ә.Ж. ОРДА Г.Ж.	Қазақ әдебиетіндегі мемуаристика. Отыншы Әлжанұлы жазған қазанама естелік ретінде	199
НЕСИПБЕКОВА А.С., СМАГУЛОВ Ж.К.	Мағжан мен Сәкен: тұлғалар тұтастығы	216
СҰЛТАНҒАЛИЕВА Р.Б., БІРЛЕСОВА Б.Б.	Қазақ әңгімелеріндегі бақсы сарыны	225
TASNEKOVA A.T., ZHURUSSOV N.K., SHARAUOV A.K	Ideological and thematic basis of children's folklore in the research of Bekmurat Uakhatov	238
ТУРСЫНХАНОВА Қ.Қ., МУКАЖАНОВА Р.М. *ХУСАИНОВА А.К.	Шәкәрімнің ақындық кітапханасы Түркі фольклорындағы «әйел» бейнесінің гендерлік аспектісі	249 260

**ТІЛ ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ /
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ /
METHODOLOGY OF TEACHING LANGUAGE AND LITERATURE**

JANDILDINOV M.K., ZHAPAROVA A.ZH., TUSSUPBEKOVA M. ZH.	The role of online resources in the process of english learning	270
КЕРІМБЕКОВА Б.Д. ОТАРБАЕВА Ғ.Н.	Әдебиет сабағында оқушылардың креативті ойлауын қалыптастыра отырып шығармашылыққа баулу жолдары	281
ҚУАНБАЕВА Ж.С., БАЙҒҰТОВА Д.Н., ИБРАГИМОВА У.Б.	Цифрлық білім беруде геймификация оқытудың жаңа тәсілі ретінде	291

Н.Б. АСАН¹Н.С. ХАЛИКОВА²

Ө. Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті,
Шымкент, Қазақстан^{1,2}

(e-mail: assan.nazerke@mail.ru¹, khalikova_nurila1976@mail.ru²)

ӘЛІШЕР РАХАТТЫҢ «ПАРАЛЛЕЛЬ» РОМАНЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ПРОЗАСЫНЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ ОРНЫ

Аңдатпа. Мақалада ХХІ ғасырдың басындағы қазақ әдебиетінің жаңа белестері, жаңа көркемдік ізденістері мен әдеби процесте болып жатқан өзгерістер қарастырылады. Бұл кезең әдебиеттің дәстүр мен жаңашылдық арақатынасы негізінде жаңашыл бағыттар мен ағымдарды, жаңаша көркемдік ізденістері тудырған кезең. ХХІ ғасырдағы жаһандандудың әсері әдебиетте жаңа форма, жаңа көркемдік таным және жаңа тақырыптардың қалыптасуына мүмкіндік берді. Осыған орай, зерттеуде өзгеге ұқсамайтын қолтаңбасымен танылған жазушы Әлішер Рахаттың «Параллель» романы әдеби процестің көрнекті үлгісі ретінде талданады. Ө. Рахаттың шығармашылығында кездесетін философиялық тереңдік және психологиялық портреттер қазақ әдебиетінің жаңа бағыттарын көрсетеді. Романда қазіргі кезең жастарының өмірі шынайы бейнеліп, олардың дүниеге деген түсінігі жаңа көркемдік танымда суреттелген. Романның кейіпкерлері арқылы автор қоғамдағы адам қатынастарының күрделілігін, адамның ішкі күйі терең ашады. Роман әдебиеттегі модернизмнің белгілерін қабылдаған және экзистенциалистік көріністерді бойына сіңірген туынды. Роман адам болмысының күрделілігін, шынайы өмір мен өткен өмір елестері арасындағы байланыстарды көркемдік танымда бейнелейді. Мақалада Ө. Рахат шығармаларының қазақ әдебиетінің трансформациялануы мен жаһандану дәуіріндегі әсерлерін қалай көрсете алатыны қарастырылады. Мақалада шығармадағы кейіпкердің ішкі әлемін суреттеудегі жазушының өзіндік қолтаңбасы айқындалады. Зерттеу барысында деректер жинау, жинақталған әдебиеттермен танысу, әдеби шығармаларды тану мен талдауда герменевтикалық талдау жасау әдістері қолданылады.

Мақаланың мақсаты – қазіргі қазақ прозасында жаңа бағытта жазылған шығармаларға әдеби талдау жасау, жазушылардың көркемдік ізденістерін жүйелеу, әдеби процеске еніп жатқан жаңа қаламгерлердің шығармаларын зерттеп, сын пікір білдіру, ғылыми айналымға түсіру. Осы орайда, жас жазушы Әлішер Рахаттың шығармашылығына талдау жасау – өзекті мәселелердің бірі.

Түйін сөздер: ХХІ ғасырдың басы, қазақ әдебиеті, қазақ прозасы, модернизм, экзистенциализм, Әлішер Рахат, «Параллель» романы, кейіпкер, образ.

Кіріспе. ХХІ ғасырдың басы қазақ әдебиеті үшін жаңа белестердің бастауы болды. Ақпараттық қоғамның дамуы және посткеңестік кезеңнің аяқталуы әдебиеттің жаңа кезеңіне жол ашты. Қазақ әдебиеті осы уақытта өзіндік ерекшеліктерімен қатар, заманауи мәселелерді де көтеріп, жаһандық әдеби процестерге ұмтылды. ХХІ ғасырдың алғашқы жылдарында әдебиетте дәстүр мен жаңашылдықтың синтезі көрініс тапты. Бұл кезеңнің басты ерекшелігі – жаһандандудың әдебиетке ықпалы және заманауи технологиялардың әдеби шығармашылыққа қосқан үлесі. ХХІ ғасыр басындағы қазақ әдебиетінің маңызды ерекшелігі – ұлттық дәстүрлер мен жаһандық жаңашылдықтың үйлесімділігі. «Кенес

кезіндегі саяси шектеуден, социалистік реализм құрсауынан босаған қазақ көркем сөзі алғашында абдырап қалғаны рас. Мұның өзі қоғамда «қазақ әдебиеті тоқырауға ұшырады, бүгінгі заманның жедел даму қарқынына ілесе алмай қалды» деген пікір тудырды. Алайда, ұшқыр ой да оңтайлы жанр – поэзияны айтпағанда, шығармашылық толғанысы ұзаққа кететін проза жанрында да уақыт көшінен қалмай, жаңа заман талабына сәйкес тың сюжеттерді негіз еткен шығармалар жазылды» [1, 188-189]. Бұл кезеңдегі авторлар ұлттық болмысты сақтай отырып, әлемдік әдебиеттегі озық үлгілерді қабылдады. Олардың шығармаларында қазақ халқының тарихи тағдыры, мәдени ерекшеліктері, рухани құндылықтары кеңінен қамтылды. ХХІ ғасыр басындағы қазақ әдебиетінде жанрлық жаңарулар мен эксперименттер байқалды. Әдебиеттегі дәстүрлі проза жанрларында жаңа формалар мен стильдер пайда болды. ХХІ ғасыр басында қазақ прозасы түрлі жанрлық бағыттарды игеріп, модернистік, реалистік және постмодернистік үрдістердің тоғысында дамыды. Бұл әсіресе қазіргі заманғы әңгімелер мен романдарда көрініс тапты. Бүгінгі таңда, сол модернистік бағытта жазылған шығармалар ғалымдардың зерттеу жұмыстарының нысанына айналып отыр. Модернизм бағыты сөз болғанда, ғалым А. Ісімақова, Б. Майтанов, Г. Піралиева, Т. Есембеков, Г. Елеуқенова, Ж.Ж. Жарылғаповтарың еңбектерін айтпай өту мүмкін емес. Солардың бірі, белгілі ғалым А. Ісімақова: «Модернизм (французша modern – жаңа, қазіргі) буржуазиялық әлем дағдарысының және олардың қалыптастырған сана типін белгілеген ХХ-ғ. әдебиет пен өнердегі философиялық-эстетикалық қозғалыс» [2, 231] деп анықтама берді. Шындығында, бұл бағыттың бастауы – Еуропа яғни, еуропалық мәдениеттің өнімі. Ал түрткісі философия ғылымы екені белгілі. Модернизм өкілдері жаңашылдыққа, жаңа кезеңнің бастауы болуға ұмтылды. Модерн анықтамасының өзі соған саяды. Модернизм саласындағы зерттеулердің басым бөлігі өнер салаларымен байланысты болды. «Әдебиеттегі модернизм – ілкі бастауларын өз заманындағы адамның әлеуметтік өміріндегі өзгерістердің, рухани дағдарыстардан алатын, тарихи көркемдік тәжірибені теріске шығарып, соны форма жаңа мазмұн негізінде дүниені көркем пайымдауды мақсат тұтатын әдеби бағыт. Әдеби модернизмнің қалыптасу себептері мен тарихи-әлеуметтік алғышарттары өзге өнер түрімен сабақтас. Әдебиеттегі модернизм ХІХ ғасырдың соңғы онжылдығында туып, Бірінші дүниежүзілік соғыс тудырған салдардың әсерімен ХХ ғасырдың жиырмамыншы жылдарында Еуропа мен АҚШ әдебиетінде шырқау шыңынан көрінді» [3, 220]. Әлемдік әдеби-мәдени дамудағы ортақ жаңашылдықтар мен заңдылықтар қазақ әдебиетінде де көрініс табуы заңдылық. Себебі, ұлтымыздың әдебиеті әлемдік әдебиеттің бір бөлшегі. ХХ ғасырда қазақ прозасында жазылған шығармалардан модернистік бағыттың көріністерін байқай аламыз. Ғалым Б. Майтанов: «Сәл ертерек дәуірге көз салсақ, модернизм мен постмодернизмге хас мәтін құрамының байлығы мен әркелкілігі М. Әуезовтің «Қорғансыздың күні», «Жетім», «Бүркіт аңшының суреттері», Ж. Аймауытовтың «Елес», М.Жұмабаевтың «Шолпанның күнәсі», С. Ерубаевтың «Менің құрдастарым», С. Сейфуллиннің «Біздің тұрмыс» шығармаларынан мол аңғарылады.» [4, 8-9] – деген тұжырым жасады. Ал, ғалымдар С. Асылбекұлы, Ж. Аширов, Ш. Құттыбаев «Модернизм тарихи-әлеуметтік аспектіде» атты мақаласында модернизмнің айқын белгілерін төмендегідей түйіндейді:

- адамның (кейіпкердің) ішкі әлеміне үңілуге ерекше құлшыныс таныту;
- адам мен өнерді дара құндылықтар ретінде бағалау;
- шығармашылық интуицияға басымдық беру;
- әдебиетті адам жаны мен болмысының ең құпия, нәзік түкпірлеріне енуге және әлемді рухтандыруға қабілетті құбылыс деп тану;
- жазу техникасындағы (құралдарындағы) жаңашылдық (метатіл, символ, мифошығармашылық, сана ағымы);
- әлемді әсемдік пен өнер заңдылықтарына бағындыра отырып өзгерту (дадистер мен сюрралистердің өнердегі радикалды ізденістер)» [3, 220-221]. Шынында да, модернизм белгілері қазақ әдебиетінде ХХ ғасырдың басынан бастап қазақ қаламгерлерінің шығармаларында көрініс тапты. Жазушылар кейіпкердің ішкі әлеміне үңілуге ерекше

құлшыныс танытып, әдебиетті әлемді рухтандыруға қабілетті құбылыс деп таныды. Қазіргі қазақ әдебиетінің жаңа толқыны да бұл үрдісті ары қарай дамыту үстінде. Әлішер Рахаттың «Параллель» романын осы бағытта жазылған бірегей шығарма ретінде қарастыруға болады. Бұл роман заманауи қазақ прозасындағы көркемдік формалардың жаңаруына, идеялық мазмұнның тереңдеуіне және тақырыптық ауқымның кеңеюіне айтарлықтай үлес қосқан шығарма.

Қазақ әдебиетіндегі жаңашылдық белгілері туралы С. Асылбекұлы, Ж.С. Аширов, Ш.Д. Құттыбаеваның «Модернизм тарихы-әлеуметтік аспектіде» [3], А.К. Жуатаева, Ө. Әбдиманұлының «Қазіргі қазақ әдебиетіндегі постмодернизм көріністері» [5], А.О. Тоқсанбаеваның «Қазіргі қазақ прозасының көркемдік ерекшелігі» [6], А.К. Матаева, С.Б. Жұмағұл, А. Дәлелбекқызының «XX ғасырдың соңы мен XXI ғасыр басындағы қазақ әдебиеттануы: әдебиет тарихын жаңаша танымда зерттеудегі ізденістер» [7], Д.А. Ислам, С.Ғ. Нарметованың «Қазіргі қазақ прозасындағы ұлттық мінезді суреттеудегі көркемдік ізденістер» [8] т.б. зерттеулер жасалынады. Зерттеу нысаны ретінде алынған Әлішер Рахаттың шығармашылығына әдеби талдау, сын пікір білдіріп жүрген зерттеушілердің бірі PhD доктор А. Ахметова. Ахметова Айнұрдың «Параллель»: әлем елес пен ерік» [9] тақырыбындағы мақаласында қазіргі қазақ жазушыларының, әсіресе, жас авторлардың әлемдік философиялық, психологиялық теориялар мен концепцияларды көркем шығармашылық аясында талданады. Сонымен қатар, жазушының шығармаларын талдау А.Қ. Қалиеваның «Әдеби санадағы трансформациялық үдерістер: когнитивтік талдау» [10] атты мақаласында көрініс тапқан. А.Қ. Қалиева жазушының «Махаббатым-constant» романы талданады.

Әдістеме және зерттеу әдістері. Әлішер Рахаттың «Параллель» романын талдау – модернистік эстетиканың қазақ прозасындағы көрінісін ашып көрсетудің маңызды аспектілерінің бірі болып табылады. Зерттеу жұмысында әлемдік әдебиеттегі модернистік стильдің қазақ әдебиетіне қалай ықпал еткенін анықтауға назар аударылды. Романдағы тақырыптық және идеялық мазмұнды жүйелі түрде талдауда контент-талдау әдісі қолданылды. Философиялық талдау әдісі – «Параллель» романындағы экзистенциалистік идеяларды ашу үшін қолданылды. Бұл әдіс адам болмысы, тұлғаның ішкі жан дүниесі мен рухани ізденістері тұрғысынан шығармадағы негізгі философиялық мәселелерді зерделеуге мүмкіндік берді. Әсіресе, кейіпкерлердің ішкі жан дүниесіндегі рухани қайшылықтар, сананың екіге жарылуын, өмірдің мәнін іздеуді терең философиялық тұрғыдан талдау романның идеялық мазмұнын ашуда маңызды рөл атқарды. Шығармадағы кейіпкерлердің ішкі әлемін тереңірек ашып көрсету үшін психологиялық талдау әдісі пайдаланылды. Әлішер Рахаттың кейіпкерлері күрделі психологиялық жағдайларды басынан кешіреді, сондықтан бұл әдіс кейіпкерлердің ішкі жан дүниесін, олардың әрекеттерін, мотивтерін түсіну және бейнелеу үшін маңызды болды.

Талқылау мен балқылау. Әлішер Рахат XXI ғасыр басында шығармашылықпен айналысып жүрген жас жазушы. Жазушының шығармаларында модернистік және экзистенциалистік идеялар көрініс табады. «Параллель» романының композициялық құрылымы классикалық роман құрылымынан ерекше. Бұл туындыда уақыт пен кеңістіктің шектеулілігі бұзылады, оқиғалар желісі параллель әлемдер арасында алмасып отырады. Яғни бас кейіпкер Шоқанның қазіргі сәттегі күйі мен өткен шақтағы естеліктері романда кезектесе суреттеледі. Басты кейіпкердің ішкі күйімен күресі шығарма бойы түрлі эмоциялармен сипатталады. Осындай композициялық құрылым арқылы автор шынайы өмір мен параллель әлемдердің шегін анықтамай, оқырманды көркемдік шындықтың салыстырмалылығы туралы ойлауға шақырады. Параллель әлемдер идеясы – заманауи ғылымдағы кванттық физика мен философиялық дискурста тән ұғым, оны көркем шығармашылықта пайдалану қазіргі қазақ прозасындағы тың жаңалық деп санауға болады. Оқиға желісінің үзілмелі болуы, кейіпкерлердің психологиялық күйлерінің шынайылық пен фантазия арасында ауысуы, сондай-ақ мәтіндегі интертекстуалдық элементтер автордың модернистік стильге бағыт алғанын дәлелдейді.

«Параллель» романындағы негізгі идея – адамның ішкі әлемі мен әлеуметтік орта арасындағы қарым-қатынас, рухани ізденіс пен қоғамдағы моральдық-этикалық қарама-қайшылықтар. Автор қазіргі қоғамдағы тұлғаның шынайы болмысын, адами құндылықтарды іздеуін және түрлі әлеуметтік мәселелермен күресуін көрсетеді. Және жастар арасындағы махаббат мәселесі түрлі кейіпкерлер арасындағы байланыс арқылы суреттеледі.

Романда көрініс тапқан өзекті мәселелер:

1. Жеке тұлғалық және әлеуметтік жауапкершілік – кейіпкерлердің жеке мақсаттары мен қоғамның талаптары арасындағы қарым-қатынас.

2. Адамгершілік пен құндылықтар – заманауи қоғамдағы адамгершілік стандарттарының өзгеруі және жеке тұлғаның этикалық таңдау жасаудағы қиындықтары.

3. Сүйіспеншілік пен достық – қарым-қатынастардың күрделілігі, достықтың маңыздылығы және өзара түсіністік.

4. Махаббат тақырыбы – жастар арасындағы ыстық сезім, ғашығына қолы жетпеген жігіттің сағынышы.

Романдағы негізгі тақырып - махаббат тақырыбы. Жиырмадан жаңа асқан жас жігіттің «жасыл жанарлы» бойжеткенмен арасындағы ыстық сезімі, оған жан дүниесін айқара ашуы. Аяның жанында тыныштық тауып, болашағын онымен байланыстыруы, қызғаныш пен құмарлық отына өртенуін автор қазіргі заман тілінде түсіндіруге тырысады. Романның махаббат тақырыбына арналған шығарма екені туралы PhD доктор А. Ахметова «Әдебиет порталына» жазған мақаласында мынадай пікір білідіреді: «...бұл роман махаббат туралы. Қазіргі қазақ әдебиетінде басы бүтін махаббат тақырыбына арналған романдар аз кездеседі және жемқорлықтан, әділетсіз жүйеден, ақша табудан шаршаған қоғамға махаббат туралы шығарма керек-ақ» [9]. Алайда, махаббатқа адалдық басты кейіпкерден алыс. Қазақ әдебиетінде махаббатың символы ретінде бейнеленетін «Қыз Жібек пен Төлеген», «Қозы Көрпеш-Баян Сұлу», «Еңлік-Кебек» секілді қос ғашықтардың сүйгеніне деген адалдығын романдағы жастар арасынан көре алмаймыз. Бұл арқылы да автор қазіргі қоғам бейнесін көрсеткен. Сонымен қатар, шығармада толық емес отбасының көрінісі, жұмысқа орналасу барысында туындайтын қиындықтар, жастардың зиянды әдеттерге үйір болуы сияқты әлеуметтік мәселелер қозғалады.

Зерттеудің алғашқы кезеңінде дерек жинау мақсатында жазушымен әлеуметтік желі арқылы байланыс жасап, онлайн сұхбат алынды. «Қазіргі әдебиетте жаңа көркемдік дәстүрлер қалыптасып жатқаны белгілі. Сіздің шығармаларыңыз қай бағытта жазылып жүр?» деген сұраққа жазушы өзін модернистік бағыттың өкілі ретінде таныстырды. Және «Параллель» романын жазуға түрткі болған жағдай махаббаттың брендке айналуы және шын махаббаттан ажырап қалуымыз екенін жеткізді. Шынында да, «Параллель» романы модернистік бағыттың көркемдік белгілерін бойына сіңірген қазақ әдебиетіндегі жаңашылдық ретінде қабылданады. «Өміртанымның алғашқы көркемдік бастаулары ұлттық сөз өнеріміздің көне тарихы арнасымен ағып, адамзат ақыл ойына ортақ көркемтаныммен сабақтасатыны жайында айтып келеміз» [11, 87]. Автор шығармасында адам болмысының күрделілігі, оның шынайы өмір мен қиял арасындағы байланысы терең философиялық тұрғыдан суреттеледі. Бұл роман қазақ әдебиетінің жалпы даму үрдісінде маңызды рөл атқарып, ұлттық прозамызға жаңа эстетикалық бағыттарды енгізді. Жоғарыда айтылған экзистенциалистік бағыт жөнінде ғалым Ж. Жарылғапов былай тұжырым жасайды: «...Сананың екі айрыққа түсуі «ішкі адам» мен «сыртқы адамның» ымырасыздығы түрінде көрінген. Реалды өмір ортасында қалғанды қалайтын Ақтан мен оның Аңшы-Ақтан болмыстары сана астарларындағы инстинктер мен түйсінулер арқылы, фрейдшілік үлгіде бейнеленген. Адам экзистенциясына көңіл аударудағы мұндай үрдіс Т. Әбдіковтің «Оң қолы» мен «Парасат майданында» кездеседі» [12, 97]. Мұнда ғалым экзистенцианың белгісі адам ойының екіге айырылуы деп түсіндіреді. Ал, Д. Жалелов пен А. Әлтай «Доспамбет жырау толғауларындағы экзистенциялық мән» атты мақаласында Доспамбет жырау поэзиясындағы сағыныш,

аңсау, өкінішсіз өмір сүру ұғымдарын экзистенциалық мән деп есептейді [13,109-118]. Жазушы Ә. Рахаттың «Параллель» романында жоғарыда айтылған екі айрыққа түсу, сағыну, аңсау сезімдері басты кейіпкер Шоқанның бастан кешіп жүрген эмоциялары. Екі жыл бұрын «жасыл жанарынан» тыныштық тапқан сүйіктісі Аяға деген сағынышы мен қазіргі екіге жарылған «мені», оның ішкі ойлары Шоқанды мазасыз күйге түсіреді. Бұл мазасыздықты автор «...Аяны біржолата ұмыттым деп, ол жайлы ойлардан қашып, елестетпеуге тырыссам да, жүрегімнің қуысында оны менің ренішімнен тығып асыраған бір Шоқан бар екен. Ол шынайы Шоқан ба, әлде Мен бе, білмеймін, бәлкі алмасып тұрамыз, десе де, екі жыл бойы Ая менің ішкі әлемімде жасырын өмір сүрген тәрізденді...» [14, 177] деп суреттейді. Кеудесіне батпақ секілді өкпе-ренішті толтырып алған жас жігіт ыстық естеліктерін, бойжеткеннің жанында өзін әлдеқайда бақыттырақ сезінетін сәттерін аңсайды. Романда адам өмірінің мәні мен оның көпқырлы табиғаты терең философиялық тұрғыдан қарастырылады. Кейіпкерлер шынайы әлем мен параллель әлемдер арасында саяхаттай отырып, өздерінің ішкі күйзелістерін, өмірдегі мақсатын және моральдық таңдау мәселелерін шешуге ұмтылады. Бұл тұрғыдан алғанда, роман экзистенциализм философиясымен үндес келеді.

«Экзистенциализмде – адамның ішкі болмысы, оның бастан өткергендері, адам «меніндегі» түсінілмейтін нәрсе, соның салдарынан адам қайталанбайтын кісі ретінде көрінеді» [15, 332]. Экзистенциализмнің өкілдері өмірдің мәнін ұғынуға тырсады. Автор шығармада қазақ әдебиетінде үйреншікті болған түсініктерден алыс кетіп, адамның ерік-жігері мен ақыл-санасы өмірін басқарады деген философиялық тұжырым жасайды. Басты кейіпкер Шоқанның ішкі мазасыз күйі, өз-өзімен қайшылық тартысы өмір сүріп жатқан қоғаммен біте қайнасып жатады. Ол өмірдің мәнін тауып, бақытты болуға тырысады, алайда әрдайым бір параллель тағдыр жолығады. Сол тағдырлар Шоқанның ішкі әлемімен параллель ғұмыр кешіп жатады.

Әлішер Рахат «Параллель» романында кейіпкерлердің образын ашу үшін ішкі монолог, сана ағымы, диалог, ішкі қайшылықтарға толы көркемдік бенелеу тәсілдері қолданыс тапқан «...Әлішер Рахаттың жақында жарық көрген «Параллель» романы сана ағымы, бейсана теориясы (Фрейд) және «әлем дегеніміз – табиғат құбылыстары мен адамның ерік-жігері/ырқы (Шопенгауэр)» деген иррационалды постулаттары көркемдік ой негізінде интерпретациялайды» [9]. Көркем шығармадағы сана ағымы ХХ ғасыр әдебиетіндегі модернистік бағыттың баяндау түрі. Ол концептуалды-логикалық ойлаудың бейнелі астарлы ойлармен үйлесуі. Сана ағымы саналы ой мен кейіпкердің ішкі жан дүниесінің астасып жатуын айтамыз. Шығармадағы «сана ағымы» негізінен кейіпкердің эмоционалды-психологиялық жағдайын сипаттаудан туындайды. Романда құпия-қалтарысқа толы адам өмірі психологиялық бейнелеу құралдары негізінде ашылып жатады. Романның бас кейіпкері Шоқан көлік апатына түсіп, ес түссіз жатқан кезінде өткен өмірінің әдемі кезеңдерінің куәсі Аямен кездескені көрініс береді. Аямен кездескен бір сәт түс көргендей жоқ болып, екі дүненің ортасында қалғандай күй кешеді. «Жарық жетпеген қараңғы жақ», «жарық түсіп тұрған мекен», «бәрі бос кеңістік» деп автор өмір мен өлім сияқты адамзаттың рухани жан күйі арқылы бұл дүниенің мәнін ашып көрсетеді. Өмір, өлім және адам өмірінің мән-мағынасы бұл ежелден келе жатқан адамзатты ойландырған философиялық мәселелер. «Өмір философиясы» ХХ ғасырдағы иррационализмнің бастамасы болған концепция.

Романның «Параллель» аталуының өзіндік сыры да бар. Кейіпкердің шынайы өмірімен қатар өткен күндердің елесін беретін параллель әлемге өтіп отырады. Өзінің сүйіктісі Аямен болған сәттері Шоқанның өмірімен қатар сабақтаса отырып суреттеледі. Осылайша кейіпкер шынайы өмір мен рухани күйзелістің арпалысында өмір сүреді.

Жазушы кейіпкерлердің ішкі ойлары мен сезімдерін, олардың ішкі конфликтерін көрсету арқылы автор олардың психологиялық күйін тереңірек ашады. Шоқан ішкі монологтары олардың рухани ізденістерін айқын көрсетеді. Кейіпкерлердің мінез-құлқы мен іс-әрекеттері арқылы автор әлеуметтік мәселелер мен мәдени контексттерді білдіреді.

Мысалы, Мираның бейнесі әйелдер құқығы мен теңдігінің символы ретінде көрінеді. Мұнда автор символизм тәсілін қолданады. Адамдар арасындағы сөйлесулер шығармада олардың қатынастары мен көзқарастарын айқындайды. Диас пен Арсыланның диалогтары арқылы әлеуметтік мәселелердің әр түрлі тараптары ашылады. Жазушы романдағы конфликтілер мен қарама-қайшылықтар арқылы оқырманға ойдың күрделілігін көрсетуге тырысады. Мысалы, Шоқан мен Арсыланның көзқарастарының айырмашылығы достыққа әсер етеді. Контекст – кейіпкерлердің өмірлік жағдайлары мен әлеуметтік ортада болуы олардың мінез-құлқына септігін тигізеді. Бұл тәсіл арқылы автор қоғамның әсерін және оның моральдық-этикалық мәселелерін ашады. Осы тәсілдер арқылы автор кейіпкерлердің тереңдігін, олардың мәселелерін және оқырманмен эмоционалдық байланысын қалыптастырады. «Шоқан идеал кейіпкер емес. Әдетте көп шығармада бас кейіпкер идеалданған болып шығады. Ал «Параллель» шығармасында Шоқан болмысы идеалдан алшақ» [16].

Шығарманың көркемдік тілі бай әрі образды. Шығармадағы әр сөйлем бір ақпарат береді және жазушы бос мәтін сөйлемді жазбауға тырысады. Атап өтер бір ерекшелік кейіпкерлер арасындағы диалог кезінде кейбір ауызекі сөздерді, орыс тіліндегі сөздерді сол қалпы жеткізеді. Ол жазушының оқырманға жақын болғысы келген қадамы болса керек. Мәселен: Мирамен диалогы кезінде «...Қазір зонтик алып шығайыншы, - деді де подъезіне кіріп кетті» деген кезде қолшатырды «зонтик» деп қолданады. Келесі сөйлемдерінде «Мира қолшатырын ашып, бетіме әлдеқандай үмітпен, өзгеше махаббатпен мөлдірейді» деп әдеби мағынадағы сөзбен жіткізеді [14, 186]. «...Мені әтірінің шлейфі қоршап үлгеріпті. Ағаштың жұпарын жасминнің білінер-білінбес иісі сүйемелдейді» деген сөйлемде «шлейф» сөзін аудармасыз жеткізіп тұр. «Шлейф» сөзі – бұл әтірдің ауада немесе адамның үстінде қалатын ұзақ уақытқа созылатын иіс. Бұл сөз тіркесі де көркем әдебиетте сирек қолданылады. Және Аяның образын ашу үшін «...Знаешь, не үшін қаламды таңдағанымды? – деді. Күлімсірей бас шайқаймын»-деген секілді орыс тілді сөздерді аудармасыз қолданады [14, 196]. Сонымен қатар, романда футболка, пикник, парфюм, коляска, зажигалка, ночник, душ секілді сөздер мен сөз тіркестері аудармасыз қолданылады.

Автор стильдік ерекшеліктер мен түрлі әдеби тәсілдерді қолдануда өзіндік қолтаңбасын танытады. Суреттеу арқылы – кейіпкерлердің ішкі әлемін, табиғатты, әлеуметтік ортаны жандандырады. Кейбір элементтер мен образдарға терең мағына беріп, маңызды идеяларды жеткізуде, кейіпкерлердің эмоциялары мен жағдайлары арқылы әлеуметтік мәселелерді ашуда символизмді қолданады. Мәселен, автор шығармада саябаққа мынадай терең мағына береді: «... Саябақ, шын мәнісінде, адамдардың бақытты өмір сүре алатынына көзін жеткізетін мекен екен. Тіршіліктің тырбыңы жаныңды тырнағанда, бір сәтке болсын бақытты болуға талпынған адамдардың арасындағы қиыншылықтарың да есіңнен шыға тұратындай. Шешілмеген мәселелерің бір айналып қайта соққанда, сен оны бақытты адам болып күтіп тұрасың, иммунитет қалыптастырып алып» [14, 206], Динамикалық диалогты – кейіпкерлер арасындағы диалогтар арқылы олардың мінездерін және қарым-қатынастарын нақты көрсетуде пайдаланады. Персонаждармен эмоциялық байланыс орнатуда, олардың күйзелістерін нәзік түрде жеткізу кезінде –эмоционалдық тереңдікті қолданады. Автор романда: «... Біз бұрын-соңды болмаған жақындыққа, бір-бірімізден ендігәрі сыр жасырғанымыз ұят көрінетін қарым-қатынастың деңгейіне жеткен секілді едік. Енді, сондағы шынайылық пен сенімділік мені дәл қазір жалғыз тастап кеткен сықылды. Мен Мираның жанында құр сұлдерімді сүйретіп тұрмын» [14, 188], деп Шоқанның күйзелісін нәзік түрде жеткізеді. Романның тілі мен стилі оқиғаға тереңдік беріп, кейіпкерлердің психологиясын, ішкі жан дүниесін жан-жақты ашуға мүмкіндік жасайды. Автор параллель әлемдерді символикалық құрал ретінде пайдалана отырып, адамзат болмысының түрлі аспектілерін зерттейді. Әлемдер арасындағы байланыстар мен қайшылықтар жеке тұлғаның өзін-өзі тану процесін бейнелейді. Сонымен қатар, бұл метафора қазіргі заманғы қазақстандық қоғамдағы рухани және әлеуметтік мәселелерді шешуге бағытталған көркемдік тәсіл болып табылады.

Нәтижелер. «Параллель» романы қазақ әдебиетінің жаңа кезеңін байқататын туындылардың бірі ретінде қарастырылуы тиіс. Біріншіден, ол қазақ прозасына жаңа формалық және мазмұндық ізденістер әкелді. Әдебиеттегі модернизм мен экзистенциализм элементтерін ұтымды пайдалану арқылы автор ұлттық әдебиетте бұрын-соңды болмаған күрделі философиялық мәселелерді көтерді.

Екіншіден, бұл роман қазақ прозасындағы кейіпкерлердің ішкі әлемін тереңнен ашып көрсетуге бағытталған жаңа бағыттың бастауы болды. Жеке тұлғаның рухани ізденістері мен моральдық таңдау мәселелері «Параллель» романында жаңа көркемдік тәсілдер арқылы көрсетіліп, қазақ әдебиетінде адам болмысының күрделілігін түсінуге деген талпынысты байқатады.

Үшіншіден, Әлішер Рахаттың шығармасы қазақ прозасында жаңа жазушылық ұрпақтың қалыптасуына әсер етті. Жас авторлар үшін «Параллель» романы заманауи стильдер мен идеяларды батыл пайдаланудың үлгісі болып табылады. Бұл қазақ әдебиетінің жаһандық әдеби үдерістермен байланысын күшейтіп, қазақ прозасының әлемдік әдебиет аренасындағы маңызын арттырады.

Қорытынды. Қорытындылай келе, Әлішер Рахаттың «Параллель» романы қазіргі қазақ әдебиетінің жаңаша тенденцияларын, заманауи стильдер мен тақырыптардың байлығын көрсететін маңызды туынды болып табылады. Роман модернистік және экзистенциалистік элементтерді ұтымды пайдалана отырып, қазақ әдебиетінде бұрын-соңды болмаған күрделі философиялық мәселелерді көтерді. Автор уақыт пен кеңістік, шындық пен қиял арасындағы шекараны жойып, параллель әлемдер идеясын шебер қолдана отырып, оқырманды терең философиялық сұрақтарға жетелейді. Шығарманың құрылымы мен композициясы, кейіпкерлердің ішкі психологиялық дамуы және символдық элементтердің моддығы әдебиеттің кең таралған классикалық үлгілерінен ерекшеленеді. Жаңа жазушылардың шығармашылығы, эксперименталды стильдер, модернистік белгілер және дәстүр мен жаңашылдықтың синтезі қазақ прозасынң болашағын айқындайды. Аталған шығарма арқылы автор ұлттық әдебиеттің жаңа дәуірін қалыптастыруға бағытталған, жеке тұлғаның рухани ізденістері мен моральдық таңдау мәселелерін терең қарастыруға ұмтылған. Бұған қоса, «Параллель» романындағы кейіпкерлердің ішкі әлемін ашуға бағытталған жаңа көркемдік тәсілдер қазақ прозасының эстетикалық дәрежесін көтеріп, заманауи әдебиетте жаңа жазушылық ұрпақтың қалыптасуына әсер етеді. Осылайша, Әлішер Рахаттың шығармасы қазақ әдебиетін жаһандық әдеби процестермен байланыстыра отырып, қазақ прозасының әлемдік әдебиеттер аренасындағы маңызын арттыруда үлесін қосады. Бұл тұрғыда Ә. Рахат шығармашылығы қазақ әдебиетіндегі көпқырлы өзгерістерді бейнелейтін маңызды құбылыс ретінде бағаланды. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, «Параллель» романы тек әдеби шығарма ретінде ғана емес, сонымен қатар, ұлттық мәдениет пен рухани құндылықтарды жаңғыртуда маңызды рөл атқаратын туынды болып табылады. Романның қазақ әдебиетіне қосқан үлесі ұшан-теңіз, әрі ол қазақ прозасының болашақтағы дамуына бағыт сілтейтін құнды туындылардың бірі ретінде қарастырылады.

Әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазіргі қазақ прозасындағы көркемдік ерекшеліктер // Еуразия гуманитарлық институтының Хабаршысы. 2022. №3. – Б. 188-196.
2. Әдебиеттану. Терминдер сөздігі. – Алматы: Ана тілі, 1998. – 231 б.
3. Асылбекұлы С., Аширов Ж.С., Құттыбаев Ш.Д. Модернизм тарихи-әлеуметтік аспектіде // Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы. 2020. № 4(74). – Б. 217-221.
4. Майтанов Б. Қазіргі қазақ прозасындағы модернистік және постмодернистік ағымдар // Қазақ әдебиеті. №43. 2004. – Б. 8-9.
5. Жутаева А.Қ., Әбдіманұлы О. Қазіргі қазақ әдебиетіндегі постмодернизм көріністері // Серия филологическая. 2019. Т. 174. № 2. – С. 47-54.

6. Тоқсамбаева А. Қазіргі қазақ прозасының көркемдік ерекшелігі // Еуразия гуманитарлық институтының Хабаршысы. 2022. №3. – С. 188-196.
7. Матаева А.К., Жұмағұл С.Б., Дәлелбекқызы А. ХХ ғасырдың соңы ХХІ ғасыр басындағы қазақ әдебиеттануы: әдебиет тарихын жаңаша танымда зерттеудегі ізденістер // Eurasian Journal of Philology: Science & Education. 2022. Т. 187. № 3.
8. Ислам Д.А., Нарметова С.Г. Қазіргі қазақ прозасындағы ұлттық мінезді суреттеудегі көркемдік ізденістер // Яссауи университетінің Хабаршысы. 2022. Т. 4. №126. – С. 7-18.
9. Ахметова А. «Параллель»: әлем елес пен ерік. Әдебиет порталы, 2022. <https://qazaqadebiati.kz/31445/parallel-lem-eles-pen-erik>
10. Калиева А. Әдеби санадағы трансформациялық үдерістер: когнитивтік талдау // Keruen. 2021. Т. 73. №4.
11. Dana Shayakhmetova, Aigul Baituova, Kazyna Bekbenbetova, Dosbol Islam, Saule Yerzhanova. The development of teachers multicultural competence on the context of modern higher education // Journal is included to Scopus. 2017 issues. <https://www.scopus.com/sourceid/82170?origin=sbrowse>
12. Жарылғапов Ж., Такиров С., Жақулаев Ә. Қазақ прозасы: модернизм және постмодернизм. Монография. – Қарағанды, 2015. – 168 б.
13. Жалелов Д., Алтай А. Доспамбет жырау толғауларындағы экзистенциялық мән // Еуразия гуманитарлық институтының Хабаршысы. 2024. № 2. – С. 109-118.
14. Рахат Ә. Параллель. – Астана: Фоллиант, 2023. – 361 б.
15. Әлемдік әлеуметтану антологиясы. – Алматы: Қазақстан, 2008. – 349 б.
16. Батыр Н. «Parallel»: ерік жолайрығы немесе Әлішер Рахаттың жаңа романы бізге не айтады? / Әдебиет порталы, 2022 https://adebiportal.kz/kz/news/view/parallel-erik-zolairygy-nemese-aliser-raxattyn-zana-romany-bizge-ne-aitady__23890

Н.Б. АСАН, Н.С. ХАЛИКОВА

Южно-Казахстанский педогогический университет имени У.Жанибекова

МЕСТО И РОЛЬ РОМАНА «ПАРАЛЛЕЛЬ» АЛИШЕРА РАХАТА В СОВРЕМЕННОЙ КАЗАХСКОЙ ПРОЗЕ

Аннотация. В статье рассматриваются новые вехи казахской литературы начала ХХІ века, художественные поиски и изменения, происходящие в литературном процессе. Этот период литературы отмечен обновлением традиций и новаторством, появлением новых течений и поисков в области художественной формы. Влияние глобализации ХХІ века на литературу привело к новым формам, новому художественному сознанию и новым темам. В этой связи исследуется роман «Параллель» молодого писателя Алишера Рахата, который прославился своим уникальным стилем. Роман выбран как значительный пример в литературном процессе. В творчестве Алишера Рахата отражаются философские тенденции и психологизм, демонстрирующие новые направления в казахской литературе. В романе описывается жизнь и бытие молодого поколения, их восприятие мира через художественную призму. В нем рассматриваются глубокие вопросы взаимодействия человека и общества, экзистенциальные переживания героев и их сложные рефлексии на жизнь. Персонажи романа представлены как символы обновленного казахского литературного дискурса, связывая переживания и эмоции с глобальными процессами модернизации.

Цель статьи – провести литературный анализ произведений, написанных в новом направлении в современной казахской прозе, систематизировать художественные поиски писателей, провести литературоведческий анализ произведение писателей нового поколения, вступающих в литературный процесс, а также ввести их в научный оборот. Одним из важнейших вопросов является анализ художественных поисков, идейно-тематических изменений, закономерностей смены жанров, вновь созданных произведений в общем литературном процессе.

Ключевые слова: начало ХХІ века, казахская литература, казахская проза, модернизм, экзистенциализм, Алишер Рахат, роман «Параллель», персонаж, образ.

N.B. ASSAN, N.S. KHALIKOVA

O. Zhanibekov South Kazakhstan Pedagogical University

THE PLACE AND ROLE OF THE NOVEL «PARALLEL» BY ALISHER RAKHAT IN MODERN KAZAKH PROSE

Annotation. The article examines new milestones in Kazakh literature at the beginning of the 21st century, artistic searches and changes occurring in the literary process. This period of literature is marked by the renewal of traditions and innovation, the emergence of new trends and searches in the field of artistic form. The influence of globalization in the 21st century on literature has led to new forms, new artistic consciousness and new themes. In this regard, the novel "Parallel" by the young writer Alisher Rakhat, who became famous for his unique style, is examined. The novel is chosen as a significant example in the literary process. In the work of Alisher Rakhat, philosophical tendencies and psychological portraits are found that demonstrate new directions in Kazakh literature. The novel describes the life and being of the young generation, their perception of the world through the prism of art. It examines deep issues of interaction between man and society, the existential experiences of the heroes and their complex reflections on life. The characters of the novel are presented as symbols of the updated Kazakh literary discourse, linking experiences and emotions with global modernization processes.

The purpose of the article is to conduct a literary analysis of works written in a new direction in modern Kazakh prose, to systematize the artistic searches of writers, and to conduct a literary analysis of the works of new writers entering the literary process, as well as to introduce them into scientific circulation. In this regard, one of the most important issues is the analysis of artistic searches, ideological and thematic changes, patterns of genre change, newly created works in the general literary process.

Keywords: beginning of the 21st century, Kazakh literature, Kazakh prose, modernism, existentialism, Alisher Rakhat, novel "Parallel", personage, image.

References

1. Toqsambaeva A. Qazırgı qazaq prozasındaǵy kórkemdık erekselikter // Eurazia gumanitarlyq institutynyń Habarşysy. 2022. №3. – B. 188-196.
2. Ädebiattanı. Terminder sözdıǵı. – Almaty: Ana tılı, 1998. – 231 b.
3. Asylbeküly S., Aşırov J.S., Küttybaev Ş.D. Modernizm tarihi-äleumettık aspektıde // Abai atyndaǵy QazĪPU Habarşysy. 2020. № 4(74). – B. 217-221.
4. Maitanov B. Qazırgı qazaq prozasındaǵy modernistik jäne postmodernistik aǵymdar // «Qazaq ädebieti» gazeti, 2004. №43. – B. 8-9.
5. Jutäeva A.Q., Äbdımanüly O. Qazırgı qazaq ädebiatındaǵy postmodernizm körinisteri // Seria filologicheskaiä. 2019. T. 174. № 2. – S. 47-54.
6. Toqsambaeva A. Qazırgı qazaq prozasynyń kórkemdık erekselıǵı // Eurazia gumanitarlyq institutynyń Habarşysy. 2022. № 3. – S. 188-196.
7. Mataeva A.K., Jümaǵül S.B., Dälebekqyzy A. HH ğasyrdyń sońy HHI ğasyr basyndaǵy qazaq ädebiattanuy: ädebiat tarihyń jańaşa tanymda zertteudeǵy izdenister // Eurasian Journal of Philology: Science & Education. 2022. T. 187. №. 3.
8. İslam D. A., Narmetova S.G. Qazırgı qazaq prozasındaǵy ülttyq minezdı suretteudeǵy kórkemdık izdenister // İassauı universitetinıń Habarşysy. 2022. T. 4. №126. – S. 7-18.
9. Ahmetova A. «Paralel»: älem eles pen erik. Ädebiat portaly, 2022. <https://qazaqadebieti.kz/31445/parallel-lem-eles-pen-erik>
10. Kalieva A. Ädebi sanadaǵy transformasialyq üderister: kognitivtik taldau // Keruen. 2021. T. 73. №4.
11. Dana Shayakhmetova, Aigul Baituova, Kazyna Bekbenbetova, Dosbol Islam, Saule Yerzhanova. The development of teachers multicultural competence on the context of modern higher

education // Journal is included to Scopus. 2017 issues. <https://www.scopus.com/sourceid/82170?origin=sbrowse>

12. Jarylǵapov J., Takirov S., Jakulaev Ä. Qazaq prozasy: modernizm jäne postmodernizm. Monografia. – Qaraǵandy, 2015. – 168 b.

13. Jalelov D., Altai A. Dospambet jyrau tolǵaularyndaǵy ekzistensialyq män // Eurazia gumanitarlyq institutynyñ Habarşysy. 2024. № 2. – S. 109-118.

14. Rahat Ä. Paralel. – Astana: Folliant, 2023. – 361 b.

15. Älemdik äleumettanu antologiasy. – Almaty: Qazaqstan, 2008. – 349 b.

16. Batyr N. «Parallel»: erik jolairyǵy nemese Älişer Rahattyñ jaña romany bizge ne aitady? / Ädebiet portaly, 2022 https://adebiportal.kz/kz/news/view/parallel-erik-zolairygy-nemese-aliser-rahattyn-zana-romany-bizge-ne-aitady_23890

Авторлар туралы мәліметтер:

Асан Назерке Бағланқызы – Ө. Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университетінің докторанты, Шымкент, Қазақстан.

Асан Назерке Бағановна – докторант Южно-Казakhstanского педагогического университета имени О. Жанибекова, Шымкент, Казахстан.

Asan Nazerke Baglanqyzy – doctoral student at the South Kazakhstan Pedagogical University named after O. Zhanibekov, Shymkent, Kazakhstan.

Халикова Нурила Сатыбылдықызы – филология ғылымдарының кандидаты, Ө. Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан.

Халикова Нурила Сатыбалдиевна – кандидат филологических наук, Южно-Казakhstanский педагогический университет имени О. Жанибекова, Шымкент, Казахстан.

Khalikova Nurila Satybaldievna – candidate of philological sciences, O. Zhanibekov South Kazakhstan Pedagogical University, Shymkent, Kazakhstan.